

1. WOORDEN EN VERZEN TELLEN IN DE BIJBEL

[De aanleiding](#)

[Het getal en zijn functies in de oudheid](#)

[De overleveraars van de Hebreeuwse bijbeltekst telden woorden!](#)

[Een mathematisch centrum of midden werd gesignaleerd](#)

[Wat heeft dit allemaal te betekenen?](#)

[Vanouds bekende getalscomposities: alfabetische gedichten](#)

[Het boek Klaagliederen als alfabetische getalscompositie](#)

[Wat had men in het bijbelonderzoek hieruit moeten concluderen?](#)

De aanleiding

In dit boek wil ik aan een breder publiek verslag uitbrengen van een ontdekking, die in het kader van het bijbelonderzoek is gedaan. Het gaat om het recentelijk verworven inzicht dat de bijbelse geschriften getalscomposities zijn. Ik beschouw dit inzicht als de belangrijkste ontdekking van onze tijd op het gebied van de bijbelwetenschap. Waar het op neerkomt is dat de boeken van de Bijbel niet zomaar uit de losse pols geschreven zijn, maar volgens bepaalde modellen gecomponeerd zijn, waarbij zekere symbolische getallen een belangrijke rol spelen.

Deze getallen bepalen de vormgeving van de tekst, omdat ze door middel van het aantal woorden in de diverse onderdelen van de tekst er structuur aan geven. De bijbelse teksten werden dus gecomponeerd, en wel volgens bepaalde compositieformules.

Zoals een muziekstuk wordt gecomponeerd, dat wil zeggen 'samengesteld' wordt door het met behulp van ritme en melodie te toonzetten, zo werd in de bijbelse oudheid de tekst van een geschrift gecomponeerd, dat wil zeggen 'samengesteld' met gebruikmaking van een aantal getallen, die de 'toon' van het geschrift zetten. De bijbelse schrijvers beoefenden een schrijfkunst waarbij het tellen onlosmakelijk met het schrijven verbonden was.

Door de bijbelse geschriften naar hun numerieke of getalsmatige vormgeving te onderzoeken (*numerus* = 'getal'), kunnen we nu belangrijke verloren gegane aspecten van de tekst aan het licht brengen. Met deze sleutel in de hand zijn we in staat meer geheimen van de tekst te ontsluiten en er achter te komen hoe zo'n tekst precies in elkaar zit.

Dit nieuwe, in de ware zin des woords grensverleggend onderzoek op het gebied van de bijbelwetenschap noemen we de numerieke structuuranalyse.¹

1. De lezer wordt verwezen naar mijn artikel over dit onderwerp: 'De numerieke structuuranalyse van de bijbelse geschriften', in *Nederlands Theologisch Tijdschrift*, Jaargang 41 (1987), blz. 1-16, waaraan ik hier enige gegevens ontleen. Zie ook mijn bijdrage "De literaire kritische Methode", in: A.S. van der Woude (red.), *Inleiding tot de studie van het Oude Testament*, J.H. Kok, Kampen 1986, blz. 102-127.

Iedereen zal begrijpen dat de resultaten van zo'n analyse verstrekkende gevolgen hebben, in de eerste plaats voor onze visie op de tekst, hoe hij in elkaar zit en hoe hij is ontstaan, maar ook wel voor de interpretatie van de tekst. Aan de hand van vele voorbeelden zal ik de lezer er een indruk van geven.

Momenteel bevindt dit onderzoek zich nog in zijn beginfase. Er is nog veel dat uitgezocht en nageplozen moet worden. Wat tot dusver is gedaan kan als steekproeven worden beschouwd. De Bijbel moet nog in zijn geheel naar zijn numerieke aspecten onderzocht worden. Ook moet nog diepgaand onderzoek gedaan worden naar de oorsprong en de geschiedenis van deze specifieke compositietechniek. Daarbij zullen ook oude bijbelse tekstgetuigen, zoals de Samaritaanse Pentateuch, andere bijbelse handschriften, oude vertalingen en ook buitenbijbelse geschriften op hun numerieke aspecten onderzocht moeten worden.

We hebben bij getalscomposities ongetwijfeld te maken met een esoterisch schrijversgeheim, dat wil zeggen met een techniek die alleen aan ingewijden bekend is geweest. De precieze kennis ervan is in de loop der eeuwen verloren gegaan. Er zijn alleen nog herinneringen eraan blijven voortleven in de mystieke joodse leer van de Kabbala, met name in de zogeheten gematrie, het beginsel dat de letters van het alfabet, en dus ook woorden en namen, een eigen getalswaarde hebben. De voornaamste reden waarom ik dit boek schrijf in een stadium waarin dit onderzoek nog lang niet is afgerond, is omdat ik de wetenschappelijke bestudering van de functie van getallen in de Bijbel zo snel mogelijk uit de sfeer van speculatieve spelerei en van het gegochel-met-getallen wil halen.²

Dit nieuwe bijbelonderzoek bevindt zich momenteel namelijk in dezelfde positie als de parapsychologie in het recente verleden, toen serieuze wetenschappers zich hebben ingezet het onderzoek naar paranormale verschijnselen, zoals telepathie en helderziendheid, uit de sfeer van de pseudowetenschap te halen en het een wetenschappelijke basis te geven. Dat heeft hun veel durf en moed gekost. Dat zal ook het geval zijn wanneer bijbelwetenschappers het onderzoek naar de numerieke aspecten van de bijbeltekst op een wetenschappelijke basis willen verrichten.

Een andere reden voor het schrijven van dit boek is het feit dat er nu reeds voldoende materiaal op tafel is gelegd, waarmee onomstotelijk is bewezen dat de designaleerde numerieke verschijnselen niet op toeval kunnen berusten, maar dat ze met opzet in de tekst zijn aangebracht. De tijd is daarom rijp voor een verslag aan een breder geïnteresseerd publiek, waarmee tegelijk duidelijk gemaakt wordt dat het hier om wetenschappelijk onderzoek gaat, dat niets te maken heeft met numerologie en getallenwichelarij.

Mijn ervaring met reacties vanuit het grondvlak van de samenleving, nadat er recentelijk publiciteit is gegeven aan de numerieke aspecten van de tekst van de Bijbel, heeft mij overtuigd van de noodzaak in dit verband klare wijn te schenken. Het is mij namelijk gebleken dat mensen veelal geneigd zijn dit onderzoek onmiddellijk in de wazige sfeer van de mystiek en de magie te trekken. Men schijnt

2. Een voorbeeld van wat ik hiermee bedoel is het boek van A. Bouman, *Getalschrift duidt uw leven*, Heine Noord 1986.

ervan uit te gaan dat er in getallen iets magisch en mystieks zou zitten en dat iedereen, die zich met getallen in de Bijbel bezighoudt, zich op een mistig gebied bevindt. Het gevolg is dat de wetenschappelijke bestudering van de numerieke aspecten van de bijbeltekst wordt vereenzelvigd met mystieke numerologie en met het gesjoemel met cijfers in de getallenwichelarij.

Op deze wijze wordt dit onderzoek verdacht gemaakt, als pseudowetenschap beschouwd en belachelijk gemaakt, niet het minst door bijbelwetenschappers, die om welke reden dan ook er niets van willen weten. Daarnaast proberen lieden, die zich werkelijk bezighouden met getallenwichelarij, de resultaten van dit onderzoek in te palmen en voor hun karretje te spannen om zodoende status en gezag aan hun praktijken te verlenen. Bovendien grijpen sommige fundamentalisten, die geloven in de letterlijke goddelijke inspiratie van de bijbelwoorden, de ingewikkelde numerieke structuren aan als het bewijs van het goddelijke karakter van de Bijbel. Ze menen namelijk dat gewone mensen onmogelijk zulke structuren in de tekst aangebracht kunnen hebben. Dat moet, volgens hen, het werk van God zelf zijn.

Mijn bedoeling is nu om het onderzoek naar de functie van getallen in de Bijbel tegen verdere verdachtmaking en misbruik te vrijwaren, door duidelijk te maken wat wij wetenschappelijk precies aan het doen zijn, wanneer wij numerieke structuuranalyse toepassen op de bijbelse teksten. Daarbij zal ik laten zien wat kan en wat niet kan, door zo scherp mogelijk te onderscheiden tussen zaken die wetenschappelijk verantwoord zijn, en dingen die niet door de beugel kunnen. De voorbeelden die de revue zullen passeren, zullen voor zichzelf spreken. Bovendien zijn ze te controleren door iedereen die in staat is Hebreeuwse en Griekse woorden te lezen en te tellen.

Het zal blijken dat getallen van huis uit 'gewoon', nuchter en exact zijn en dat ze op zich niets hebben uit te staan met magie, mystiek en waarzeggerij. Daarmee wordt niet ontkend dat de symbolische betekenis van getallen, hun structurerend vermogen en hun verwijzende kracht, reeds vroeg in de na-bijbelse tijd aanleiding hebben gegeven tot hun gebruik in de magie en in de mystiek. Zowel de christelijke gnosis als de joodse kabbala leggen daarvan voldoende getuigenis af. Maar dan hebben we te maken met secundaire ontwikkelingen die duidelijk afwijken van de functie van het getal in de bijbelse tijd.

Het getal en zijn functies in de oudheid

Helaas moeten we constateren dat veel studies over getallen uit de eerste helft van onze eeuw er in hoge mate aan hebben bijgedragen dat de bestudering van de functie van getallen in de Bijbel in verband werd gebracht met mystiek en magie. Daardoor werd, en wordt, getallensymboliek zonder meer geassocieerd met getallenmystiek en met getallenspielerei. Dat komt door de eenzijdige benadering van de getallen toentertijd vanuit het gezichtspunt van de mystiek en de magie.³

3. Een typisch voorbeeld van dit soort studies is F. Dornseiff, *Das Alphabet in Mystik und Magie*, Berlin 1925 - vgl. daar blz. 91-118. Vgl. ook L.B. Hellenbach, *Die Magie der Zahlen*, Leipzig 1923; P.

Friesenhahn, *Hellenistische Wortzahlenmystik im Neuen Testament*, Leipzig-Berlin 1936; F.C. Endres,

Waar het in de numerieke structuuranalyse van de bijbelse geschriften om gaat, is dat we er achter proberen te komen in welke mate en op welke wijze getallen werden gebruikt als een technisch middel in de schrijfkunst om structuur te geven aan de tekst en om de tekst door middel van de symboliek van het getal een extra dimensie te verlenen. Het gaat om een nuchtere en exacte bezigheid, waar geen magisch gesjoemel of mystieke wichelarij aan te pas komt. Het onderzoek naar de technische functie van getallen in de Bijbel is tot dusver erg verwaarloosd, omdat in veel oudere studies over getallen de belangstelling eenzijdig uitging naar hun symboliek. Zo is de technische functie van getallen geheel onderbelicht in het bekende boek van A. Heller, *Biblische Zahlensymbolik* uit 1936 en in andere werken, waarin de symboliek centraal staat.⁴

Voor het wetenschappelijk onderzoek naar de functie en het gebruik van getallen in de bijbelse oudheid moeten we duidelijk afstand nemen van de traditionele vereenzelviging van getallensymboliek met de mistige wereld van de mystiek, met de magie en met wat voor pseudowetenschap dan ook. We zullen ons moeten bepalen bij de nuchtere wereld van het getal naar zijn twee wezenlijke functies in de bijbelse oudheid.

Zijn eerste en primaire functie was dat het een middel was om te tellen, te rekenen en te meten, ook bij de vormgeving van teksten. De structuur van een tekst werd namelijk bepaald door numerieke principes.

Daarnaast diende het ook als middel om, krachtens zijn functie als symbool, een diepere dimensie te verlenen aan een tekst. Men kon met behulp van het getal een numeriek gecodeerde boodschap in de tekst leggen. Een symbool heeft namelijk een allegorisch vermogen, dat wil zeggen het kan boven zichzelf uit bedektelijk verwijzen naar iets anders. In onze moderne Westeuropese cultuur, met haar onmiskenbare rationalistische inslag, kennen wij het getal haast uitsluitend in zijn rekenkundige en wiskundige functies, als een middel om te tellen, te rekenen en te meten. We zijn ons er nog wel van bewust dat het getal een belangrijke rol speelt in de muzikale compositiekunst. Dat een getal ook nog andere functies kan hebben, is iets dat bij ons in de vergetelheid is geraakt. Daarbij komt dat velen, onder de geleerden met name de alfa's, wat getallen betreft, zich onzeker en onwennig voelen. De verklaring hiervoor is dat in onze cultuur de ongeletterdheid wel, doch de ongecijferdheid nog lang niet overwonnen is.⁵

Mystik und Magie der Zahlen, Zürich 1951 (3de druk) en E.T. Bell, *The Magic of Numbers*, London 1946.

4. Zie O. Fischer, *Orientalische und griechische Zahlensymbolik*, Leipzig 1918 en M.H. Farbridge, *Studies in Biblical and Semitic Symbolism*, New York 1970 (herdruk), met name het hoofdstuk 'Symbolism of Numbers', blz. 87-156. Zie ook de meer algemene werken van C. Butler, *Number Symbolism*, London 1970; M. Riemscheider, *Von 0 bis 1001. Das Geheimnis der numinosen Zahl*, München 1966 en K. Menninger, *Zahlwort und Ziffer. Eine Kulturgeschichte der Zahl*, Göttingen 1979 (3de druk); V.F. Hopper, *Medieval Number Symbolism. Its sources, meaning and influence on thought and expression*, New York 1969; H. Grossmann, 'Studien zur Zahlensymbolik des Frühmittelalters', in *Zeitschrift für katholische Theologie* 76 (1954), blz. 19-54 en H. Meyer, *Die Zahlenallegorese im Mittelalter*, München 1975.

5. Zie hierover het aardige boekje van John Allen Paulos, *Ongecijferdheid: "De gevolgen van wiskundige ongeletterdheid". "Met een nawoord van Rudy Kousbroek"*, Amsterdam 1989.

Dat bepaalde getallen als structurerend middel werden gebruikt bij de compositie van literaire werken, is iets dat al lang bekend is bij classici en bij kenners van de literatuur van de middeleeuwen. In die kringen zijn wetenschappers al geruime tijd bezig met onderzoek naar de structurerende functie van symbolische getallen en met numerieke structuuranalyse van klassieke en middeleeuwse teksten. Dat schrijvers tot omstreeks het begin van de achttiende eeuw numerieke technieken hebben gebruikt bij de vormgeving van hun teksten, is zo langzamerhand vast komen te staan. Laat ik dit illustreren met het volgende citaat:

Numerological criticism analyses literary structures of various kinds, ordered by numerical symmetries or expressing number symbolism. In poetry, numerological structure often forms a level of organization intermediate in scale and externality between metrical patterns, on the one hand, and structure as ordinarily understood, on the other. As such, it constitutes a huge subject—perhaps even larger than most medieval and Renaissance scholars have begun to realize. It is probably no exaggeration to say that most good literary works—indeed, most craftsmanlike works—were organized at this stratum from antiquity until at least the eighteenth century. Moreover, numerological criticism is potentially a more fruitful subject than large-scale prosody, since it has more bearing on meaning, thematic content, structure and other adjacent strata.⁶

Of, en in welke mate, ook de bijbelse schrijvers zich van numerieke technieken hebben bediend, is een vraag die nu diepgaand aan de orde moet komen. Er zijn vele aanduidingen dat ook deze schrijvers uit de oudheid niet uit de losse pols geschreven hebben, maar dat ze hun teksten met zorg hebben gecomponeerd.

De overleveraars van de Hebreeuwse bijbeltekst telden woorden!

Wie enigszins bekend is met de Hebreeuwse Bijbel, de tekst van het Oude Testament in de oorspronkelijke taal, zal weten dat degenen, die verantwoordelijk waren voor de overlevering van de tekst, de zogenaemde masoreten, 'overleveraars', van ieder bijbelboek de *verzen, woorden en letters* geteld hebben. Daarnaast hebben ze ook steeds nauwkeurig uitgezocht waar het *mathematische centrum* van zo'n boek te vinden is. Verder hebben ze ervoor gezorgd dat de *spaties* in de tekst, die aangeven hoe de tekst ingedeeld is in grotere en kleinere literaire eenheden, behouden bleven. Daarbij hebben ze ook de *seders* en de *parasjen*, of 'leesperikopen', aangeduid, en wel volgens twee systemen, het Palestijnse en het

6. *Silent Poetry: Essays in numerological analysis*, edited by Alistair Fowler, London 1970, p. xi. Voor een overzicht wordt de lezer verwezen naar het hoofdstuk 'Zahlenkomposition' in het grote werk van E.R. Curtius, *Europäische Literatur und lateinisches Mittelalter*, Bern-München 1973 (8ste druk). Men zie ook R.A. Laroche, *Number systems, number mysticism, and numerical practices in Livy (Books I-X) and related Greek and Roman writers*, Phil. D. dissertation Tufts University, 1972, en de opstellen uitgegeven door A. Zimmermann, *Mensura, Mass, Zahl, Zahlensymbolik im Mittelalter*, in de serie *Miscellanea Mediaevalia*, Band 16, 1 (1983) en 2 (1984).

Lees ook de opmerkingen van Casper Honders, *Over Bachs schouder...*, Groningen 1985, blz. 90-98, waar verdere literatuur wordt genoemd.

Voor een studie over het op de oudheid teruggaande technische gebruik van getallen bij dichters als Dante, Milton en Spencer, zie G. Quarnström, *Poetry and Numbers. On the structural use of symbolic numbers*, Lund 1966. Zie ook de boeiende studie van J. Bosch, 'Vale Milies. De structuur van Hadewijch's bundel 'Strophische Gedichten'', in *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 90 (1974), blz. 161-182.

Babylonische. De *seders* van ieder boek werden nauwkeurig genummerd.

In de marge van de tekst hebben ze bovendien een soort *statistiek* bijgehouden van het aantal keren dat een belangrijk of moeilijk woord, of begrip, in het desbetreffende boek voorkomt. Deze statistische gegevens zijn weliswaar onvolledig en soms gebrekkig, maar ze bevatten nochtans interessante informatie. Ze laten in ieder geval zien dat de masoreten het belangrijk vonden aandacht te schenken aan de frequentie waarmee bepaalde woorden en uitdrukkingen voorkomen.

Het resultaat van deze tellingen en opgaven hebben de masoreten onderaan, of in de marge van de tekst van het desbetreffende boek opgetekend. We treffen ze aan in *Codex B 19^A*, algemeen bekend als de *Codex Leningradensis*, het oudste volledige Hebreeuwse handschrift dat de boeken van het Oude Testament bevat, uit het jaar 1008. Dit beroemde manuscript bevindt zich in Sint Petersburg, het voormalige Leningrad.

In moderne gedrukte uitgaven van deze bijbeltekst, zoals de *Biblia Hebraica Stuttgartensia*, uitgegeven door het Deutsche Bibelgesellschaft, die op dit oude manuscript is gebaseerd, worden deze tellingen eveneens afgedrukt. Zo kunnen we onderaan de laatste bladzijde van het boek Genesis in de Hebreeuwse Bijbel het volgende lezen:

Som der verzen van het boek: eenduizendvijfhonderdvierendertig
1534

en zijn midden: *we'al charbeka tichyèh*.

De som van de verzen, **1534**, is een veelvoud van het bijzonder heilige getal **26**, de getalswaarde van de Godsnaam JHWH: 59x**26**. Op de totstandkoming en de betekenis van de getalswaarde van woorden en namen komen we later terug.

Bovenstaande drie Hebreeuwse woorden zijn de beginwoorden van het vers, dat het mathematische centrum of midden van Genesis vormt. Het betreft hoofdstuk 27 vers 40, waar Isaäk tegen zijn zoon Esau zegt: *'En van je zwaard zul je leven'*. Met 'mathematisch centrum' wordt bedoeld dat er precies evenveel verzen vóór en na dit centrum staan.

Om een indruk te krijgen van de statistische opgaven, gaan we naar Genesis 1 in de Hebreeuwse Bijbel kijken. Boven het eerste woord, *beresjit*, 'in den beginne', staat een cirkeltje dat naar een opmerking in de marge verwijst. Daar staat het getal 5, waarmee gezegd wordt dat het woord vijf keer voorkomt. Bovenaan tussen de volgende twee woorden, *bara' 'èlohim*, 'schiep God', staat weer zo'n cirkeltje en in de marge lezen we dat de term drie keer voorkomt. Het cirkeltje in vers 3, boven de woorden *wayyomèr 'èlohim*, 'en God zei', verwijst naar de opgave in de marge dat deze uitdrukking vijfentwintig keer in Genesis voorkomt. Men vond deze typische introductieformule tot de diverse goddelijke redes kennelijk zo belangrijk dat er statistische gegevens over verstrekt moesten worden. Een verdere bespreking van dit soort opmerkingen in de marge zou ons te ver voeren. We keren terug naar de tellingen onderaan de bijbelboeken.

In het geval van het boek Genesis - en dat geldt ook voor Exodus, Leviticus, Numeri en Deuteronomium - wordt de som van de woorden en de letters niet vermeld,

omdat het totale aantal woorden en letters van de hele Tora (in strikte zin de Pentateuch) aan het eind van het laatste boek ervan, Deuteronomium, wordt opgegeven. Daar vinden we de volgende gegevens:

Som der verzen van de Tora: 5,845

Som der woorden van de Tora: 79,856

Som der letters van de Tora: 400,945.

Deze getallen vallen op, omdat de eerste twee beide door **7** deelbaar zijn, terwijl het laatste door **17** deelbaar is, het andere bijzonder heilige getal, dat evenals **26** de Godsnaam JHWH vertegenwoordigt.

Een mathematisch centrum of midden werd signaleerd

Zoals bij Genesis, wordt ook onderaan de andere boeken van de Pentateuch, en op de desbetreffende plaats in de tekst, het middelste vers aangegeven. Zo staat het middelste vers van het boek Exodus in hoofdstuk 22:27, dat van Leviticus in hoofdstuk 15:7, van Numeri in hoofdstuk 17:20 (in meeste vertalingen vers 5) en dat van het boek Deuteronomium in hoofdstuk 17:10.

Het mathematische centrum van de *Tora*, op het niveau van verzen, woorden en letters betreft, wordt niet aan het einde van de Pentateuch vermeld, maar wel bij de desbetreffende plaatsen in de tekst. Het middelste vers van de Tora is Lev. 8:8, *'Daarna deed hij (Mozes) hem (Aäron) het borstschild aan en legde in het borstschild de Urim en de Tummim'*.

Het mathematische centrum van de woorden in de Tora zijn de twee woorden *darosj darasj*, 'hij (Mozes) zocht ijverig', in Lev. 10:16.

De middelste letter wordt bij Lev. 11:42 aangegeven, waar de *o* van het woord *gachon*, 'buik', in Codex Leningradensis groter dan de andere letters is geschreven.

Ook van de andere boeken van de Hebreeuwse Bijbel wordt het aantal verzen vermeld en het midden van het desbetreffende boek signaleerd. Ik zie ervan af de bijzonderheden daarover hier te vermelden. Wie Hebreeuws kan lezen kan deze plaatsen zelf opzoeken. Ook laat ik de eventuele betekenis van deze 'centrale' verzen en woorden voor de uitleg hier verder buiten beschouwing, omdat dat ons te ver zou voeren.

Ik beperk me daarom tot het trekken van de volgende conclusie op basis van de hierboven signaleerde verschijnselen. Uit het feit dat de overlevertaars van de tekst verzen, woorden en letters hebben nageteld, en diverse mathematische centra hebben signaleerd, kunnen we twee belangrijke principes afleiden:

- a) dat er zorgvuldig geteld werd, omdat getallen iets met de tekst te maken hebben,
- b) dat men het kennelijk belangrijk vond het centrum van een tekst te signaleren.

Wat heeft dit allemaal te betekenen?

Dat de overlevertaars van de Hebreeuwse bijbeltekst verzen, woorden en letters geteld hebben, hebben wij dus eigenlijk altijd al geweten. De verklaring, die bijbelwetenschappers steeds aan dit eigenaardige verschijnsel hebben gegeven, is

dat *het tellen* een middel was om, bij het maken van nieuwe kopieën van de tekst, te controleren of de tekst correct was overgeschreven.

Wie hier echter even over doordenkt zal al gauw gaan beseffen dat dit alleen tot op zekere hoogte waar is, namelijk dat het tellen alleen kon waarborgen dat het woordbestand, het totale aantal woorden van de tekst, ongewijzigd bleef. Het tellen op zich kan niet garanderen dat de tekst correct is overgeleverd, want ook al zou het aantal verzen en woorden kloppen, dan kunnen er bij het overschrijven toch nog vele andere fouten gemaakt worden. Zo kunnen woorden verkeerd gespeld of van plaats verwisseld zijn, en kan op de ene plaats een woord weggefallen en op een andere plaats weer een woord toegevoegd zijn, zonder dat het aantal woorden verandert. Er moet daarom een andere verklaring voor het tellen gegeven worden.

Voor *het signaleren van het centrum* van een tekst - het andere eigenaardige verschijnsel rond de overlevering van de Hebreeuwse bijbeltekst door de masoreten - heeft zover mij bekend niemand nog een verklaring gegeven. Men wist er kennelijk geen raad mee.

Beide eigenaardigheden, zowel het tellen van woorden, als het bepalen van het centrum, kunnen nu bevredigend verklaard worden op basis van de ontdekking van het feit dat de bijbelse geschriften getalscomposities zijn. Het tellen van verzen en woorden (en misschien ook letters) was in de bijbelse oudheid een belangrijke verrichting bij de vormgeving van teksten. Een veel gebruikte techniek was daarbij, zoals we verderop zullen zien, om de tekst zo te structureren dat de essentie ervan, of het voornaamste element erin, precies in het midden kwam te staan.

Wie na de vaststelling van de eindtekst zo'n tekst kopieerde, moest ervoor zorgen dat de numerieke aspecten ervan intact werden bewaard, anders zou de structuur van de tekst, en daarmee ook zijn midden, verstoord worden en zou de symbolische verdieping ervan verloren gaan. Bij de overlevering van de bijbeltekst had het tellen daarom aanvankelijk ten doel de numerieke aspecten van de tekst door te geven.

In de loop van de tijd is de hooggespecialiseerde vakkennis betreffende het componeren van de teksten langzamerhand echter verloren gegaan. We moeten niet vergeten dat we te maken hebben met een esoterisch schrijversgeheim. Omdat deze vakkennis alleen in een kleine kring van ingewijden bekend was, was de overlevering ervan een zeer kwetsbare zaak. We hoeven alleen maar te denken aan de vele vervolgingen waaraan joden door de eeuwen heen blootstonden.

Het is daarom niet verwonderlijk dat de exacte kennis van de esoterische bijbelse compositiekunst verloren is gegaan en dat men er alleen nog maar vage herinneringen aan heeft overgehouden. Daarom is het tellen bij de overlevering van de teksten later alleen nog gebruikt als middel om het woordbestand van de bijbeltekst correct door te geven.

Vanouds bekende getalscomposities: alfabetische gedichten

Er zijn enige teksten in het Oude Testament, die in het oog springende getalscomposities zijn, namelijk de zogenoemde *alfabetische gedichten*. Zo'n gedicht is in zijn eenvoudigste vorm zo gestructureerd dat het, in overeenstemming

met het aantal letters van het Hebreeuwse alfabet, **22** regels of verzen bevat. Daarbij begint het eerste woord van de eerste regel met een 'alef, de eerste letter van het alfabet, terwijl ieder eerste woord van de volgende regels begint met de daaropvolgende letters, eindigend bij de taw, de laatste letter. Deze **22** regels zijn bovendien verdeeld over een bepaald aantal verzen dat kan variëren.

Fraaie voorbeelden hiervan zijn Psalm 111 en 112, twee gedichten die ook inhoudelijk bij elkaar horen. Ze dragen beide het opschrift *Hallelu-jah*. Beide bestaan uit **22** regels, verdeeld over **10** verzen, op zo'n wijze dat de eerste 8 verzen ieder *twee* regels bevatten, terwijl de verzen 9 en 10 ieder *drie* regels hebben. Psalm 111 bestaat uit **72** (6x12) woorden en Psalm 112 uit **77** (7x11) woorden. Ieder vers is zo geconstrueerd dat het door de zogenoemde versdeler wordt verdeeld in twee helften, iets dat in het hele Oude Testament voorkomt. Tellen we het aantal woorden vóór en na de versdeler, dan krijgen we de volgende verhoudingen:

$$\text{Psalm 111} \quad 41 + 31 = \mathbf{72}$$

$$\text{Psalm 112} \quad \underline{44 + 33} = \mathbf{77}$$

$$\mathbf{Totaal} \quad \mathbf{85} + 64 = 149.$$

Hieruit blijkt dat het totale aantal woorden vóór de versdeler een veelvoud van **17** is namelijk **85 = 5x17**. In Psalm 112 met zijn **77** woorden is het aantal woorden zowel vóór als na de versdeler een veelvoud van 11 (4x11 en 3x11).

Het totale woordbestand van deze tweeling-psalmen, inclusief de 4 woorden van de opschriften, is **153** (9x17), het driehoeksgetal van het godsnaamgetal **17**, of wel de som van de getallen 1 tot en met 17 (1 + 2 + 3 + 4.....enz tot en met **17 = 153**). We zullen dit bijzondere getal vaker aantreffen. Velen van ons kennen dit getal ongetwijfeld als het aantal der vissen door de discipelen van Jezus gevangen in het verhaal van de wonderbaarlijke visvangst (zie Joh. 21:11). Het heeft daar ongetwijfeld een symbolische betekenis, die naar de gemeente verwijst, en kan het beste verklaard worden als de getalswaarde van de Hebreeuwse woorden *benê ha'èlohim*, 'de kinderen van God'.

Wie deze twee prachtige psalmen in een vertaling leest zal niet merken dat er een strakke vorm schuilgaat achter de woorden van de tekst. Wie de Hebreeuwse tekst ter hand neemt ziet meteen wat er aan de hand is. Ook dan zal geconstateerd moeten worden dat de strakke vorm de tekst geenszins verwingt, maar er eerder een extra dynamiek en vaart aan verleent. Dat kunnen we helaas niet in een vertaling overbrengen zonder de tekst gekunsteld te laten overkomen. Het gaat om een compositievorm die eigen is aan de oorspronkelijke taal.

Deze vorm geeft niet alleen structuur aan de inhoud, maar had ook een praktische functie als geheugensteun om zo'n gedicht van buiten te leren en gemakkelijk te reciteren. Dat een dergelijke vorm ook een symbolische betekenis had, ter verdieping van de inhoud van de tekst, moeten we wel aannemen. Alleen weten we de precieze betekenis daarvan niet meer. Waarschijnlijk wilde men daarmee de totaliteit tot uitdrukking brengen: alle letters van het alfabet worden systematisch op de rij af in dienst genomen om wat hier gezegd wordt onder woorden te brengen. Men trok als het ware alle registers open.

Een ander voorbeeld van een alfabetisch gedicht is Psalm 37, een psalm die inhoudelijk veel overkomsten vertoont met 111 en 112. Daarnaast noemen we ook het beroemde slotgedicht in het boek Spreuken, hoofdstuk 31:10-31, waarin de lof van de godvrezende vrouw wordt bezongen. Terloops mag ik opmerken dat dit gedicht ten onrechte wordt aangeduid als ‘de lof der degelijke huisvrouw’ (zie bijv. de NBG-vertaling). Het gaat niet primair om haar ‘degelijkheid’, maar om het feit dat zij gepresenteerd wordt als een kanjer en ‘*een vrouw die de HERE vreest*’ (vs. 30!).

Het alfabetische gedicht in zijn meest uitgebreide vorm treffen we aan in Psalm 119. Het zou ons te ver voeren op alle numerieke aspecten van dit merkwaardige gedicht in te gaan. Daarom wil ik volstaan met het signaleren van enkele opvallende verschijnselen. Dit indrukwekkende dichtwerk bestaat uit 176 verzen, verdeeld over **22** perikopen van 8 verzen elk. Dat betekent dat de dichter in dit geval, boven en behalve de normale **22** regels die de letters van het alfabet volgen, er bij iedere regel telkens **7 extra** verzen heeft bijgemaakt! De **154 (7x22)** extra verzen functioneren dus als een superadditum, ‘iets dat boven het normale wordt toegevoegd’. De bedoeling ervan is kennelijk om de lof van de Tora op een *uitbundige* wijze te bezingen. Men trok alle registers open, en wel *zevenvoudig*!

Het getal **7**, het getal van de volheid, zoals verderop uitgelegd zal worden, wordt aldus gebruikt om de extreme volheid mee uit te drukken. Op deze functie van het getal **7** komen we in hoofdstuk 3 terug in verband met de extreem hoge leeftijden van de stamvaders van de mensheid van vóór de zondvloed.

Het boek Klaagliederen als alfabetische getalscompositie

Het getal **154** als het product van het getal der volheid, **7**, en het getal der totaliteit, **22**, treffen we ook aan in het boekje Klaagliederen, dat we nu als laatste voorbeeld van een evidente getalscompositie in ogenschouw gaan nemen. Dit fascinerende geschrift is in zijn geheel gestructureerd door de **22** letters van het alfabet. Het bestaat uit 5 hoofdstukken, waarbij hoofdstuk 3 in het mathematische centrum staat, iets dat geaccentueerd wordt door zijn grote omvang.

De hoofdstukken 1 en 2, alsmede 4 en 5, bevatten namelijk ieder **22** verzen, terwijl hoofdstuk 3 er **66 (3x22)** heeft. Dat komt omdat in dit hoofdstuk telkens *drie* versregels aan iedere letter van het alfabet zijn gewijd. Dat brengt het totale aantal verzen op **154**, ofwel **7 x 22**. Met dit getal wordt kennelijk symbolisch tot uitdrukking gebracht de volheid en de totaliteit van de smart en het leed van het volk Israël, en de weeklacht erover. Hier trok de schrijver alle registers *zevenvoudig* open om de diepte en de breedte van die smartelijke situatie onder woorden te brengen.

Niet voor niets staat hoofdstuk 3 in het centrum, want daar bevindt zich het beslissende keerpunt in het gedicht. De situatie van leed en lijden wordt geïndividualiseerd en daarmee kleinschaliger gemaakt en gerelativeerd. Het epicentrum van dit keerpunt bevindt zich in het 18 verzen tellend middengedeelte van het hoofdstuk, namelijk in de verzen 25-42, waarin we trouwens ook het mathematische centrum van het boekje aantreffen, tussen vs. 33 en vs. 34.

In dit middengedeelte, het hart van het boek, staat het belangrijkste, het centrale moment, de essentie van de boodschap van Klaagliederen. In deze 18 verzen, die aan 6 letters van het alfabet gewijd zijn, wordt expliciet de hoop onder woorden gebracht en nadrukkelijk gewezen op de barmhartigheid en de trouw van God, in wiens hand alle dingen zijn. Tegelijkertijd wordt Israël opgeroepen niet in het geklaag over de ellende te blijven steken, maar ook over de eigen zonde te klagen, de hand in eigen boezem te steken en zich tot God te bekeren.

We kunnen hier niet dieper ingaan op de andere numerieke aspecten van het boek, evenmin op zijn vormgeving en boodschap betreft. Voor dit laatste wordt de lezer verwezen naar het interessante opstel van Bo Johnson.⁷

Ik volsta met enkele opmerkingen. In hoofdstuk 1 wordt de normale orde van de letters van het alfabet gevolgd. In hoofdstukken 2, 3 en 4 daarentegen worden de zestiende en zeventiende letter omgewisseld. Dat kan geen toeval zijn en moet daarom als een bewust aangebrachte variatie beschouwd worden. De betekenis daarvan ontgaat ons echter vooralsnog, maar het zou best kunnen zijn dat we te maken hebben met een gecodeerde boodschap in de tekst.

Zo'n boodschap in codevorm treffen we aan in het slothoofdstuk van Klaagliederen. Daar wordt, eigenaardig genoeg, alleen vastgehouden aan het geijkte aantal verzen, terwijl het kenmerkende compositieprincipe van het alfabetische gedicht wordt losgelaten. In plaats daarvan wordt het principe van het *acrostichon* toegepast, een techniek waarbij de tekst zo gestructureerd wordt dat de beginletters van iedere versregel een naam, een woord of een zinsnede vormen. Een bekend voorbeeld van een acrostichon in de Nederlandse literatuur is het Wilhelmus.

We kunnen het acrostichon in dit slothoofdstuk helaas niet helemaal ontcijferen. Enkele woorden zijn echter wel duidelijk, namelijk het eerste en het laatste woord. De beginletters van de **26** woorden tellende eerste vier versregels laat het woord *zonim*, 'afvalligen' tevoorschijn komen. De laatste vier versregels, met **28** woorden, laat het woord 'èlohèka, 'uw God' zien.

In tegenstelling tot de voorafgaande hoofdstukken wordt God in dit hoofdstuk direct aangesproken, want het bevat een bede om redding. In de eerste vier versregels wordt de 'afvalligheid' van het volk beleden. In de daaropvolgende **14** verzen (vss. 5-18) worden de gevolgen van deze afvalligheid gememoreerd. De laatste vier versregels brengen een dringend tot God gericht appel om de relatie met zijn volk te herstellen. Met het daar voorkomende acrostichon, 'uw God', wordt Israël eraan herinnerd dat God JHWH nog steeds, ondanks alle afvalligheid van het volk, zijn God is.

De functie van het acrostichon is om de inhoud van de tekst kracht bij te zetten. Zo onderstreept het woord 'afvalligen' aan het begin de belijdenis van Israëls afvalligheid van zijn God, terwijl de zinsnede 'uw God' de slotbede versterkt. Maar er

⁷ Zie Bo Johnson, 'Form and Message in Lamentations', in *Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft*, 97 (1985), blz. 58-73. Voor een bespreking van het eigen karakter van hoofdstuk 5, zie Siegfried Bergler, Threni V - nur ein alphabetisierendes Lied? Versuch einer Deutung, in *Vetus Testamentum* 27 (1977), blz. 304-320.

zit ongetwijfeld ook nog een boodschap achter verscholen, die we helaas nog niet kunnen achterhalen.

Wat had men in het bijbelonderzoek hieruit moeten concluderen?

Als we nu de boven opgevoerde voorbeelden van evidente getalscomposities in ogenschouw nemen, kunnen we ons in gemoede afvragen waarom men in de bijbelwetenschap vrijwel blind is gebleven voor dit compositieprincipe. Op basis van de waarneming van datgene wat we de revue hebben laten passeren, had men tenminste twee dingen moeten concluderen.

Ten eerste, dat de getallen **7** en **22** in de genoemde passages door de bijbelse schrijvers gebruikt werden om de tekst vorm te geven. Ten tweede, dat er voldoende aanwijzingen zijn om te vermoeden dat de schrijvers, door middel van de symboliek van het getal, of anderszins door het acrostichon, in deze teksten een gecodeerde boodschap hebben gelegd.

Het lag daarom zeer voor de hand dat bijbelwetenschappers in het licht van deze passages ook andere teksten zouden gaan onderzoeken op numerieke en symbolische aspecten. Om verschillende redenen waren ze er echter nog niet aan toe. Het zou nog heel lang duren voor het zover was. De recente herontdekking van deze in vergetelheid geraakte schrijftechniek uit de bijbelse oudheid is een spannend verhaal. Laten we gaan kijken wat we daarvan in kaart kunnen brengen.